

KAYIP SESLERİN İZİNDE

Emre Aracı

Thames Irmağı Kıyısında Bir Müzik Tarihi Dersi

Emre Aracı'nın Thames Irmağı kıyısında tesadüflerle dolu gününe dair kaleme aldığı bu ayki makalesi, hem hayrete düşüren hem de hayranlık uyandıran sahneleriyle hepimiz için âdeta bir müzik tarihi dersi!

Bir ırmak kıyısında yapılan huzurlu bir yürüyüş insana nasıl canlı ve keyifli bir müzik tarihi dersi gibi gelebilir? Hiçbir ders kitabının insanın ruhuna nakşedemeyeceği, hiçbir nota metodunun belleklere kaydedemeyeceği, hiçbir konferansın şuurlarda canlandıramayacağı türden yalnız, sessiz ve dingin bir yürüyüş insanı nasıl da devirler arası bir yolculukla, kendi dünyasından çok geçmişlerdeki bir dünyaya doğru sihirli bir seyahate çıkartabilir? Geçenlerde Thames Irmağı kıyısında Hammersmith Köprüsü'nden Barnes Köprüsü Demiryolu İstasyonu'na kadar yaptığım uzun bir yürüyüş işte böylesine bir müzik tarihi dersi oldu benim için desem inanır mısınız? Çelik halatlarıyla minyatür bir Boğaziçi Köprüsü'nün çiçek açmış, süslü versiyonu gibi duran, gaz fen-

erlerinin aydınlatıldığı, o soluk yeşil boyasıyla 1880'lerden kalma tarihi Hammersmith Köprüsü'nden geçen eski at arabalarının ve iki katlı otobüslerin akislerini suları bir hayli çekilmiş olan Thames Irmağı'nda hayal ederken esasında çok daha eski yüzyıllara gidiyorum. Hatta bu köprü daha henüz Thames Irmağı'nı kucaklamadan çok öncelerde bu sulara yol almış bir kayık filosunu gözümün önünde canlandırmaya çalışıyorum. Gerçi 17 Temmuz 1717 Çarşamba günü akşam vakti, Whitehall'dan Chelsea'ye doğru ırmağın akıntısıyla küreksiz yol alan ve altın varaklı süslemelerinden yükselen bayrakların dalgalandığı saltanat kayığının başını çektiği bu filo her ne kadar Hammersmith'e ulaşmamış idiyse de ben yine de bu kafilayı bekliyor gibi duruyorum ırmağın kıyısında. Belki de

Eski bir fotoğrafta Hammersmith Köprüsü (Emre Aracı koleksiyonu)

Thames Irmağı ve Westminster Köprüsü, 1747 (Canaletto, Yale Center for British Art)

çoktan tahmin ettiğiniz üzere, Handel'in *Water Music* olarak bilinen *Su Müziği* süitlerinin ilk seslendirildiği günden bugüne tınıları Thames'in efsanesine karışmış olan o kraliyet kayık sefasının sudaki akislerinde saklı sesleri bir Canaletto tablosuna bakarcasına duymaya çalışıyorum.

O gün ritmik tempolarıyla motorsuz birer sürat teknesi gibi hızla yanımdan gelip geçen, Oxford ve Cambridge takımlarını anımsatan kürek yarışçıların süratinden çok daha aheste bir tempoyla yol aldığını hayal ettiğim bu kafilə Kral I. George'un Londralılarla bir tür buluşması düşüncesiyle eşsiz bir "halkla ilişkiler" organizasyonu olarak planlanmıştı. 1714'te Büyük Britanya ve İrlanda kralı olarak lisanını dahi doğru dürüst konuşamadığı İngiltere tahtına bir anda oturuveren Hanover Elektörü I. George, Handel'in hamisi olmakla beraber onun müziğine büyük hayranlık duyuyordu ve dolayısıyla Thames'deki bu yaz şöleninin müziğini Handel'den başkasının bestelemesi düşünülemezdi. Ancak düşünülemez olan *The Daily Courant* gazetesinin de sütunlarından anlattığı gibi 50 müzisyenden oluşan Handel'in orkestrasının bestecinin direktörlüğü altında Kral'a eşlik eden ikinci bir teknede yol alarak ona bu kayık sefasında eşlik etmeleriydi. Esasında gazete sütunlarında unutulup gidecek olan bu tarihi olayı bugüne taşıyan da hiç şüphesiz ki Handel'in müziği ve dehası olacaktı. Nitekim Handel'in bu yeni bestesinden Kral o kadar etkilenmişti ki bir

saat süren eseri Whitehall'dan Chelsea'ye gidiş dönüşünde toplamda üç defa tekrar ettirecekti. Konseri dinlemek isteyen Londralılar da Thames Irmağı'na akın etmiş ve gazetenin aktardığına göre neredeyse nehrin tamamı o akşam sandallar ve teknelerle kaplanmıştı. Şimdi Abdülhak Şinasi Hisar olsa bunu *Boğaziçi Mehtapları*'nda betimlediği o müzikli sandal sefaları gibi nasıl şiirsel bir dille bizlere anlattı. Üstelik Thames Irmağı'ndaki bu müzik şölenine o akşam, Kral'ın yanından hiç ayırmadığı iki Türk hizmetkârı, "Mustapha" ve "Lewis Maximilian Mohamet" de tanıklık etmiş olabilirler miydi? Hatta Kensington Sarayı'nın büyük merdivenini çevreleyen ve günümüze de ulaşan duvar resimlerinde de betimlenmiş olan bu ikiliden Mahomet anılarını dahi kaleme alacak ve onun bu hatıratı 1727'de, Handel'in Londrası'nda, vasiyetiyle birlikte basılacaktı. Hammersmith Köprüsü'nün ayaklarında *Su Müziği*'nin o bilindik temaları şuurumda çalarken bütün bunlar benim için hiç beklenmedik düşüncelerdeki sürprizlerdi. Üstelik daha birkaç gün öncesinde Londra'nın Foundling Müzesi'nde Handel'in vasiyetinin de kendi el yazısıyla orijinalini görmüştüm. Foundling Hastanesi, 1739 yılında hayırsever Thomas Coram tarafından Londra'da terk edilmiş, kimsesiz çocuklara bakım sağlamak, onları eğitmek ve acılarını hafifletmek için bir tür şefkat yuvası olarak kurulmuştu. Yani Londra'nın Darüşşafaka'sı idi ve Handel de bu kurumun başışçıları

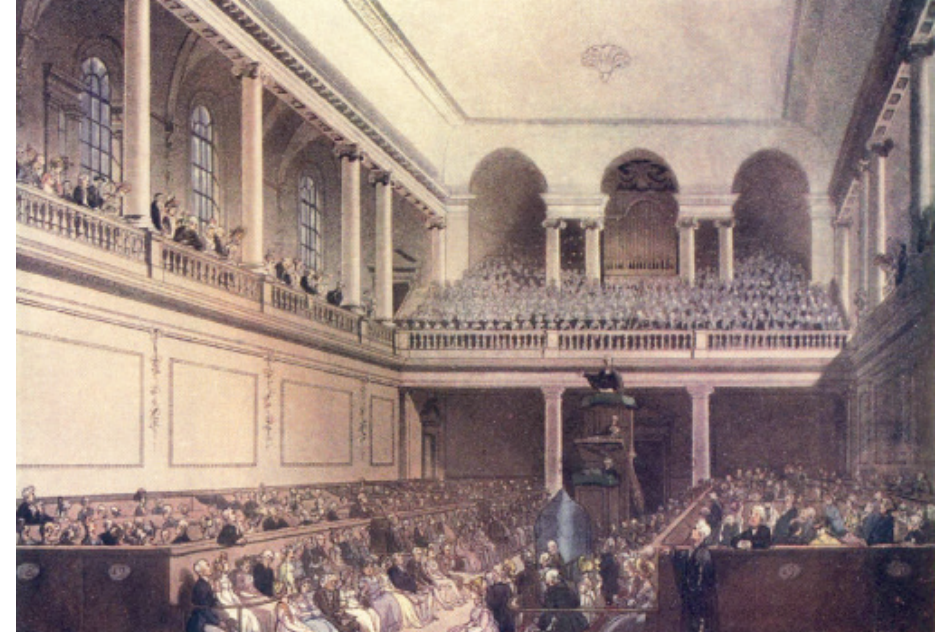
Ressam Edouard Hamman'ın Su Müziği tablosunda Handel ve Kral I. George

Kral I. George'un Türk hizmetkârı Mahomet (Godfrey Kneller, National Portrait Gallery)

arasındaydı. Hatta *Messiah* (Mesih) Oratoryosu'nu hastanenin şapelinde 1 Mayıs 1750'de bizzat kendisi idare ederek bütün gelirini

bağışladı. Oratoryonun her yıl burada hayır konseri olarak seslendirilmesi gelenekleşecek ve Handel'in 1759'daki ölümünden sonra da devam edecekti. Üstelik 1750'deki konserin orjinal bileti dahi British Museum'un arşivinde günümüze ulaşacaktı. Davetiyede yer alan Foundling Hastanesi'nin armasında iki yıldız ve bir hilal ile birlikte Efes'teki bereket tanrıçası Artemis Heykeli de dikkatleri çekiyor. Dikkatimi çeken bir diğer husus ise Handel'in adının hemen altında yer alan açıklamada o gün konsere katılacak olan centilmenlerden kılıçlarını getirmemelerinin ve hanımların da eteklerine büyük çember takmamalarının rica edilmiş olması. Bu ibare beni gülümsetiyor; kim bilir gelecek nesiller bizim asrımızdan hangi ibarelere gülümseyecek diye düşünüyorum bir an. Zaman her şeyi değiştiriyor, ama kılıklar değişse de Handel'in müziğine o gün aynı hassasiyeti duyan insan ruhu bugün de aynı hisleri duyabiliyor ve bu düşüncenin tesellisi bana yetiyor. Zaman o gün baktığım ırnak gibi akıp gidiyor belki; sanatçı bu gerçeğe karşı koyamıyor, ama sanatıyla yine de onu bir yerde sabitlemeyi başarıyor. Bu arada konu zamandan açılmışken, eğer yolunuz Londra'ya ve Foundling Müzesi'ne düşerse orada Handel'in Alman yapımı köstekli gümüş cep saatini ve Gerald Coke Handel Ko-

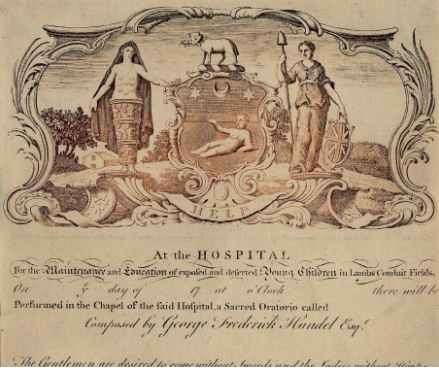
Mesih Oratoryosu'nun seslendirildiği Foundling Hastanesi şapeli (Microcosm of London)

leksiyonu'nu görmeyi asla ihmal etmeyin.

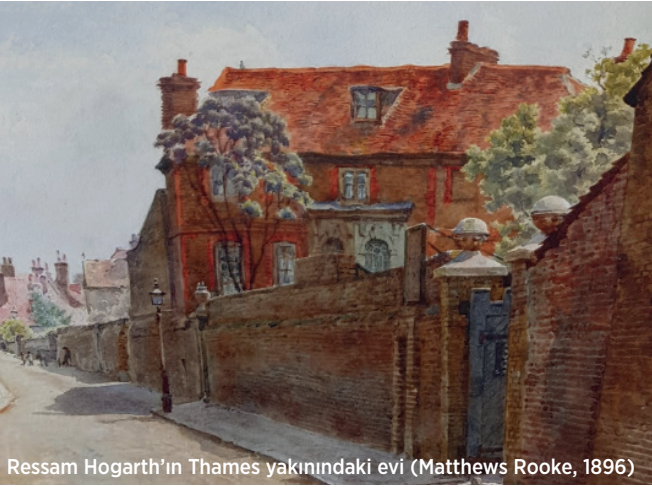
Hammersmith Köprüsü'nden Batı'ya doğru Thames kıyısındaki patika yaya yolunda yürümeye devam ediyor, The Dove adında, ikinci dereceden tarihi bir eser olan, eski bir İngiliz Pub'ına geliyorum. Graham Greene, Ernest Hemingway ve Dylan Thomas zamanında buranın müdavimi olmuşlar. Burası esasında Londra'ya Türk topraklarından gelen kahve geleneğinin etkin olduğu 1700'lerin başında bir "coffee house", yani kahvehane olarak açılmış. O devir de pek çok yazar ve şairin buluşma mekânıymış. O geçmiş hissetmek için sipariş ettiğim kahve mi yudumlarken duvarda çerçeve içerisinde duran bir nota ve gazete kupürü dikkatimi çekiyor: Thomas Arne'nin bestesi olarak İngilizlerin denizcilik tarihini kutlayan ikonik bir müzik parçası haline gelmiş olan vatansever şarkısı *Rule Britannia*'nın notası. Bizim Guatelli Paşa'nın *Osmanlı Sergi Marşı*'nda da parafraz olarak kullandığı bu bestenin güftesini İskoç şair James Thomson, bir rivayete göre, bu kahvehanede kaleme almış. Edinburgh Üniversitesi'nde okumuş Thomson; aramızda üç asırlık bir zaman farkı da olsa aynı üniversiteden gelip geçmişiz ikimiz

de. Edinburgh'daki gotik Sir Walter Scott Anıtı'nın önünden geçerken de hiç farketmemişim onun da o anıtı süsleyen heykel ve büstler arasında betimlenmiş olduğunu. *Rule Britannia*, bahçeleri Thames kıyısına kadar uzanan Cliveden malikânesinde 1 Ağustos 1740'ta sahnelenen, Thomas Arne'nin, sonradan sırasıyla oratoryo ve operaya dönüştüreceği, *Alfred Maskı*'nın son bölümündeki final parçalarından biri olarak ilk defa duyulmuştu. Karşıma yine bir Thames bağlantısı daha çıkmıştı ve üstelik Arne da Handel'in Londrası'nda yaşamıştı. Hatta onun *Athalia* Oratoryosu'nu dinlemek için 1733'te 23 yaşındayken Oxford'a gitmişti. Thames Irmağı da zaten Oxford'a kadar uzanıyordu.

The Dove'nin kapısından çıkarken şuurumdaki müzik tarihi kitabının sayfalarını da çevirmeye devam ediyorum âdeta. Mor salkımların cephelerini süslediği, mis gibi kokan rengârenk güllerin kırmızı tuğla duvarlardan taşıdığı, tarihi dokusunu hiç yitirmemiş, ırnak kıyısında sıralı 18. yüzyıldan kalma eski evleri ve parkları geçerek St Nicholas Kilisesi'ne ulaşıyorum. Kilisenin bahçesinde "İngiliz resim sanatının babası" olarak kabul edilen William Hogarth'ın mezarı hiç

Foundling Hastanesi'ndeki Mesih Oratoryosu konserinin bileti, 1750 (British Museum)

Ressam Hogarth'ın Thames yakınındaki evi (Matthews Rooke, 1896)

İkinci dereceden tarihi The Dove, Hammersmith (Fotoğraf, Emre Aracı)

umulmadık bir anda karşıma çıkıyor. Zira Handel'in de ahababı olan Hogarth da Foundling Hastanesi'ne bağışladığı tablolarıyla bu kuruma maddi katkıda bulunmuş, hastanenin idari heyetinde yer almış ve British Museum kataloğundaki açıklamaya göre Mesih Oratoryosu'nun 1750'deki konser biletinin tasarımını yapmıştı. Maske, boya paleti ve fırçalarla süslü 18. yüzyıldan kalma bu zarif anıt mezarın yanbaşındaki küçük bir harita beni kısa bir yürüme mesafesindeki Hogarth'ın evine yönlendiriyor. Otoyol arterlerinin

arasında sıkışmış kalmış saklı bir bahçede Kral I. George'un *Su Müziği* eşliğinde Thames gezintisini yaptığı yıl inşaatı tamamlanan bu şirin taşra evine Hogarth 1749'da taşınmıştı ve 1764'deki ölümüne kadar da şehirden uzak kalmayı tercih ettiği günlerini "Thames'in yanında küçük bir taşra kutusu" olarak tanımladığı bu sayfiye evinde geçirecekti. Bu saklı cennetin bahçesindeki 300 yıllık karadut ağacı ise Hogarth'ı tanımış ve onun ruhunu bizlere tanıtmasına kollarını açıyor yeşil bahçe kapısından içeri giren ziyaretçilere. Evi gezerken Hogarth'ın 1741 tarihli *The Enraged Musician* (Kızgın Müzisyen) gravürünü duvarda görüyorum. Hogarth'ın bu komik tablosu Londra gürültüsünde evinde prova yapmaya gayret eden bir kemancıyı betimliyor. Devirler değişse de gürültüye hassas müzisyenin çilesi bitmiyor demek ki. O şirin bahçe kapısından girdiğim gibi

Gustav Holst için anı plaketi (Fotoğraf, Emre Aracı)

geri çıkarken bu gerçeği kabul ederek yoluma devam ediyorum.

Dukes Meadows'u geçerek ulaştığım Barnes Demiryolu Köprüsü'nün yanından ırmağın karşı yakasına geçtiğim zaman ise beni iki sürprizin daha beklediğini fark ediyorum. Thames kıyısında, üç katlı, 18. yüzyıldan kalma, şirin bir evin duvarındaki mavi plakette Dame Ninette de Valois'nın adını okuyorum. 2001'de 102 yaşında vefat eden, plakette yazdığı gibi, "Kraliyet Balesi'nin kurucusu" Ninette de Valois, 14 The Terrace adresindeki bu evde 1962-1982 yılları arasında yaşamış. Plakette yazmayan ise onun aynı zamanda Türk balesinin de kurucusu olduğu. Doğrusu hiç bilmiyordum onun bu mütevazı evde yaşadığını bu yürüyüşü yapıncaya kadar. Valois'nın yarattığı, "ünlü balelerden birinin, az öncesinde mezarımı görüp, evini gezdiğim Hogarth'ın tablo dizisinden oluşan *The Rake's Progress* olduğunu ve bunu Türkiye'de de *Hovardanın Sonu* adıyla sahneye koyduğunu düşününce hayretim daha da artıyor. Ama bir sürpriz daha var; Ninette de Valois'nın evinin iki kapı ötesinde bu defa *The Planets* (*Gezegener*) Süiti'nin bestecisi, yolu İstanbul'dan da geçmiş, Gustav Holst'un adını da mavi bir plakette okuyorum. O da 10 numaralı bu evde 1908-1913 yılları arasında oturmuş. Astrolojiye büyük ilgisi olan Holst, Britten-Pears Arşivi'nde gördüğüm, 5 Mayıs 1919 tarihli İstanbul'dan İngiltere'de-

Dame Ninette de Valois'nın Barnes'deki evi (Fotoğraf, Emre Aracı)

ki eşi Isobel'e yazdığı mektubunda, iki gün öncesinde, Marmara denizi üzerinde ay ve Venüs'ü bir arada görmüş olmanın heyecanını dile getirmişti. Holst bilimin ortaya koyduğu evrenin muazzamlığı karşısındaki insan beyninin kavrama gücünü çok iyi görmüş ve rasyonel arayışların bittiği noktada, maneviyat aleminden ruhuna gelen güçle, müziğinin sihrini bir tür cevap olarak insanlığa sunmuştu. Sadece o öğleden sonra yaşadığım bu küçük tesadüflerde dahi o büyük mesajı alabilmek için Thames Irmağı kıyısındaki bu yürüyüşüm belki de benim açımdan en kıymetli müzik tarihi dersiydi...

Emre Aracı'nın Andante'deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.